

Woensdag 16 december 1914 – ochtendeditie

Berlijn, 15 december. Officiële kennisgeving van vanochtend uit het grote hoofdkwartier:

Aanvallen op onze stellingen ten zuidoosten van Ieper zijn onder zware verliezen voor de vijand afgeslagen.

Parijs, 15 december. Officiële kennisgeving van vanmiddag drie uur:

Ondanks verwoede tegenaanvallen der Duitsers hebben wij het bij Hollebeke gewonnen terrein behouden.

Nederlands comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers.

Daar van verschillende zijden, zowel door autoriteiten en comités als door particulieren de wens is kenbaar gemaakt, de adressen van de hier te lande vertoevende uitgewekenen te kennen, heeft het Nederlands comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers besloten een zodanig adresboek samen te stellen. De secretaris, de heer B. J. Veldhuis, Kalverstraat 64 te Amsterdam, heeft zich belast met de taak alle gegevens hieromtrent te verzamelen en hoopt binnenkort het adresboek te kunnen doen verschijnen.

Woensdag 16 december 1914 – avondeditie

De Vluchtelingen in Brabant en Zeeland.

Een van de wonderlijkste ervaringen, die ik heb opgedaan, herhaaldelijk, waar vluchtelingen in grote hoeveelheden worden verzorgd, is dat degenen die zich met de verpleging bezig houden, op de bezwaren aanstonds antwoorden: “Ja, maar u moet ook niet vergeten, dat wij hier wel de alleronderste lagen hebben”. En naar de

mate van het temperament van deze zegslieden, noemen zij die onderste lagen dan: de allerarmsten, het bezinksel, het uitvaagsel, lieden van het meest verdachte allooi. “U begrijpt, de gevangenis zijn zomaar open gezet”, en wat een zwermen van lichte vrouwen zijn er neergestreken over ons land.

Wanneer ge dat telkens en telkens weer hoort, denkt ge bij u zelf: grote goden, als zo’n stad dan toch los raakt en leeg loopt, schijnt er nogal wat voor de dag te komen! Dan speelt u het begrip riolen der samenleving door het hoofd. En ge vraagt u twijfelend af, of het met onze beschaving dan zo gruwelijk is gesteld? Of het dan waarlijk niet meer is dan een bedrieglijk laagje vernis, dan een schaamteloos blanketsel op een van verwording, van gebrek en misdaad ingekorven gelaat, heel die schijn van weelde en welstand, van vrolijkheid, van orde en joie de vivre, waardoor zo’n moderne grote stad u verlost met zijn brede, pompeuse, gezellig vertierige boulevards, met de uitstalkasten der magazijnen, flonkerend in het avondlicht, met zijn monumenten en standbeelden, zijn parken en plantsoenen, zijn feestelijke restaurants, zijn schouwburgen, weidse kerken, variëteiten, bioscoopaleizen, musea, boekerijen, concertzalen? Zijn dat dan niets dan schijnheilig misleidende coulissen, om de armoede, de weerzinwekkendheid, de verwildering, ziekten en ontaarding achter te verbergen?

Want, waarachtig, nu die bloeiende wereldstad Antwerpen, met haar machtig bedrijf, daar opeens leeg gevluht is, hoort ge en ziet ge onder die stromen, die drommen en kudden van uitgewekenen, onder die tienduizenden en tienduizenden, die daar nu in schuren en loodsen, in scheepsruimen, kerken, fabriekszolders, tenten en stallen vol moeten gevoederd en verpleegd worden, niet veel anders dan armzaligheid, sjofel, verpauperd, armelijk opgepronkt, haveloos en afgestompt. En men vertelt u hier en daar van dieverijen, van leugen

en bedrog, van luiheid en vervuiling, van gebrek aan eergevoel, van ruwheid, vechtpartijen, ondankbaarheid en verdorven zeden.

Het is wel bekend, dat vooral de grote havensteden centra zijn van heel wat ongerechtigs. Allerlei minderwaardige elementen, hetzij door het leven, hetzij door eigen schuld in het achterspit geraakt, en die voor geen vak meer deugen, komen af op het havenbedrijf, dat nog altijd wel een paar schouders, wat spierkracht om te sjouwen kan gebruiken. Deze unskilled labour, hoe noodzakelijk dan ook voor de samenleving zolang de machines er niet in voorzien, deze ongeregelde arbeid van nu eens afmattend lange duur met een betrekkelijk grote som aan uurloon, en dan weer het lange slenterende wachten zonder verdienste, het ruwe bestaan van niets dan lastdragers, trekt uiteraard de arbeiders met een grotere ontwikkeling niet aan, en verbruut de meeste mensen, die er hun leven in slijten. De invloed van die drommen sjouwers vloeit uit in hun omgeving, waar ook de internationale zeelui passagieren en door de "landhaaien" worden uitgebuit. Wie, als schrijver dezes, in de demoraliserende sferen tussen af- en aanmonsteren, ook in Antwerpen, heeft meegeleefd, maakt zich omtrent een groot deel van de bevolking dezer steden dan ook geen illusies.

Maar dat het zo was, dat het zo is als het schijnt ... Nee, de schijn is tegen hen, moet tegen hen zijn. En wie een onderzoek instelt naar de toestand der Belgische vluchtelingen, dient er zich bewust van te wezen, dat het hier allemaal mensen geldt, die gedesoriënteerd zijn, uit hun sfeer gehaald, en die sedert weken leven onder zeer ongunstige omstandigheden, waardoor u en ik evenzeer versjofeld en ontmoedigd zouden raken: waardoor allerlei instincten, die in een min of meer geregeld leven, in het vertrouwde milieu niet tot uiting komen, worden gewekt, uit een drang naar zelfbehoud, uit opstandigheid en wrok tegen de wrede oorlogstoestand, of uit een moedeloos zich maar laten gaan nu de oorlogsgruwelen hen zo

onrechtvaardig hebben getroffen en toch hun toekomst hebben vernield.

Een onpartijdig waarnemer is verplicht hiermee rekening te houden voor hij veroordeelt. En zij, aan wie de verzorging is toevertrouwd van deze zo onschuldig mishandelde mensen, moeten zich telkens weer van deze waarheid doordringen, als de schijn hen er toe zou verleiden om te denken “voor zulk volk is het al gauw goed genoeg”. Of, zoals de landweerderluitenant in Bergen op Zoom, die ons, bij afwezigheid van de militaire commandant, rondleidde door het vluchtelingenkamp, openhartig zegde: “Ik heb hier een Spaans rietje, en ik mag het niet gebruiken. Maar als ik het mocht gebruiken, dan kregen er 1999 van de tweeduizend mee op hun donder.”

Wij hebben hier te maken met mensen, die als planten uit de grond gerukt zijn, ontworteld en overgebracht op vreemde bodem, waar veelal de omstandigheden zo zijn, dat zij er niet kunnen aarden. Slap en verflenst liggen zij neer in het stro, het onkruid, net als de nuttige gewassen, en net als de schone struiken, die eronder zijn. Een menigte uit elkaar gejaagde gezinnen, mensen van het platteland, wiens woningen verbrand, wiens oogst verwoest, wiens vee weggedreven of omgekomen is. Vrouwen en kinderen van gefusilleerde, van gevangen genomen mannen, moeders en vaders wiens zonen zijn gesneuveld of van wie zij zo lang de oorlog reeds duurt, niets meer hebben vernomen. Radeloze mensen, tot vertwijfeling gebracht; mensen, vooral uit betere doen, nu volkomen verarmd en afhankelijk van de weldadigheid in het vreemde land. Allerlei omstandigheden, die als regel warempel niet geschikt zijn om hen in een gunstig daglicht te stellen. Tegenover de demoraliserende invloeden van de oorlog staan zij weerloos. En deze overweging maakt voor hen aanspraak op onze volle deernis.

Bovendien moeten wij, nu een harde noodzaak ons tot samen leven, tot samen wonen heeft gedwongen voor lange tijd, niet vergeten dat “onze zuiderbroeders” inderdaad van een gans andere aard zijn dan wij. Zij zijn luchtiger, lichter, vaak kinderlijk onbevangen, veelal lichtzinniger dan wij met onze zwaartillende, stuggere levensbeschouwing. In allerlei gewoonten en opvattingen verschillen zij van ons als mensen van een ander ras. En zij, die geroepen zijn om zorgend met hen om te gaan, hebben nu toch wel tijd genoeg gehad, om zich zonder vooroordeel, zonder zelfgenoegzaamheid en betweterij, van deze contrasten rekenschap te geven, nietwaar?

En dat dit in vele gevallen waarlijk gebeurd is, namen wij vooral waar in de kleinere plaatsen, waar de persoonlijke omgang geleid heeft tot waardering van beide kanten, tot genegenheid, en wederzijds vertrouwen. In kleinere plaatsen met een niet al te talrijke menigte vluchtelingen, hoort ge dan ook geen klachten. Noch van de vreemdelingen, die begrepen hebben dat zij zich moeten behelpen, noch van onze landgenoten, die de slachtoffers van de oorlog welgezind het bestaan zo draaglijk mogelijk maken.

En deze ervaring leidt tot de overweging om toch vooral niet voort te gaan met dat sterke concentreren. Waar het mogelijk is, om met financiële steun van de regering, de mensen te laten in de intiemere omgeving, waaraan zij nu eenmaal gewend zijn, waar zij tevreden zijn, waar een gemeentebestuur, een plaatselijke commissie, bereid is, om de in spontane hartelijkheid uit medegevoel aanvaarde taak van te helpen, te leiden en beschermend, hulpvaardig toe te zien, voort te zetten, omdat iedereen geleerd heeft zich te schikken, wat moeite en opofferingen te getroosten, daar schijnt het gewenst om er de vluchtelingen te behouden, hen niet te vergaren bij de reeds duizenden tellende bewoners van de grote “vluchtelingennoorden” van de “Belgische dorpen”, zoals de minister van binnenlandse zaken deze centra bij voorkeur genoemd hoort.

Zeer zeker, er zijn plaatsen, waar men nu eenmaal niet beschikt over de nodige grote gebouwen, die als logies voor talrijke uitgewekenen geschikt zijn, of geschikt kunnen worden gemaakt. Plaatsen ook, waar de nodige krachten ontbreken om de verzorging uit te voeren. Daar mogen de mensen niet langer gehandhaafd blijven, dan nu eenmaal onvermijdelijk is. En de verspreiding over gemeenten, waar men er zeker met wat goede wil nog, zonder stoornis voor de plaatselijke omstandigheden, zou kunnen opnemen in wat vertrouwelijker kleine kringen is natuurlijk een uiterst delicaat werk, dat heel wat overleg en moeite kost. Maar toch schijnt de ervaring te leren, dat uitbreiding van de bevolking, bijvoorbeeld in het vluchtelingennoord van Nunspeet, van het Belgische dorp in Bergen op Zoom, om allerlei overwegingen dient te worden beperkt. Bij een dergelijke sterke centralisatie, bij een zo talrijke opeenhoping van zeer verschillende elementen, van mensen uit zo verscheiden kringen, van zo'n verschil in ontwikkeling, in beschaving, in behoeften en verlangens, voortgekomen uit de gewoonten van thuis, wordt, met de beste wil, persoonlijke aanraking voor de leiders onmogelijk.

Daar is individualiseren verder uitgesloten. Daar wordt het geven van raad, de persoonlijke belangstelling, elke nuancering in de behandeling naar aard en aanleg van de kampbewoners een onbillijkheid tegenover de duizenden anderen. Daar kan men slechts generaliseren en algemene maatregelen nemen, die des te strenger moeten zijn, om de orde niet in gevaar te brengen. Zo'n talrijke bevolking tevreden te stellen, ook in bescheiden verlangens; zoveel duizenden bezig te houden, en te vrijwaren voor de plaag der verveling, waaruit een menigte klachten voortkomen, haar te beschermen tegen de hinderlijke, de verkeerde invloeden van enkelen, dit alles moet een illusie blijven. En het komt ten koste van hun draaglijk bestaan.

“Laat de regering er ons nu toch niet nog meer sturen!” “Waarschuwt u toch de comités, de particulieren, de gemeentebesturen, dat da massa er onder lijdt, wanneer wij er telkens nog bij krijgen.” Hoe vaak heeft men ons dit niet gezegd?

En toch zijn er vluchtelingenverblijven, de fabriek Java bv. in Roosendaal, waarover reeds zo herhaaldelijk is geklaagd, en waar het logies nu nog weer uitgebreid wordt, die volgens het algemene oordeel van ons twaalf journalisten, wel volkomen ongeschikt zijn als woonplaats, voor mensen, laat staan voor zoveel mensen, en nog voor zoveel meer, die men er nu uit de schuren van de boeren in de omtrek heen wil brengen.

Waar moeten deze vluchtelingen dan naartoe als de concentratie-“oorden” niet zwaarder belast mogen worden?

Het stellen van de vraag is het erkennen van de grote moeilijkheid om te komen tot een zo draaglijk mogelijke oplossing.

Maar dat ook de regeringwel voelt voor de boven aangegeven overweging, leerde ons het bericht in het avondblad van gisteren, dat zij terug gekomen is op haar besluit, om de 1500 Belgen, die in Sluis in schepen vertoeven, naar Nunspeet over te plaatsen. Wij zijn in Sluis geweest. Wij hadden reeds van de regeringscommissaris vernomen, dat daar moeilijkheden waren ontstaan tussen de burgemeester en het plaatselijk comité. Wij hebben in het stadje gesproken met verschillende heren van dit comité, en met tal van vluchtelingen, die wij in de tot woning ingerichte scheepsruimen bezochten. Voorzeker, het verblijf daar is niet ideaal. Maar de bewoners schikten er zich in, waren er aan gewend. Het comité had geen klachten over de talrijke vluchtelingenbevolking, sprak er genegen over. Het had zich enkele Belgische leden toegevoegd, en zo samen spanden zij zich in, om het de mensen zo goed mogelijk te

maken. De uitgewekenen waarden die zorgen. De verhouding was dus bevredigend. En beide partijen vonden het nu zo jammer, dat de regering het conflict met de burgemeester wilde oplossen, door de vluchtelingen te laten verhuizen naar Nunspeet. Hier wonen de gezinnen zoveel mogelijk apart; zij zijn met hun burens van de andere schepen vertrouwd geraakt ... En van landgenoten uit Nunspeet hadden zij brieven ontvangen met klachten. Klachten, waarvan wij de rechtmatigheid niet kunnen beoordelen. Maar waarvan wij de mogelijkheid in het algemeen hebben getracht hier boven te verklaren.

Nu heeft jhr. Ruys de Beerenbrouck met andere autoriteiten, met de burgemeester en het comité, overlegd op het prachtige oude raadhuis van Sluis, dat zeker stemt tot wijsheid. En dit overleg heeft dan ook geleid tot het ons inziens gelukkige besluit: dat de vluchtelingen zullen gehuisvest blijven in de schepen, en dat van regeringswege zal worden getracht zo nodig dat verblijf hier en daar nog wat te verbeteren.

Hier heeft men nu een leerzaam geval. Want waar de verarming en de demoralisering door de ellende van de oorlog ons toch vooral niet mag leiden tot de onbillijkheid om het gehalte van de vluchtelingen te laag aan te slaan, daar is het tevens een feit dat tienduizenden van hen in Antwerpen en op het Belgische platteland, in de overweldigde dorpen en de kleinere steden wel waarlijk altijd hebben geleefd in een doodsimpele, vaak povere doen. Zij hebben dus geen overdreven verlangens en in deze ernstige oorlogstijd behoeven ook wij voorzeker voor hun verblijf en hun verzorging geen overdreven eisen te stellen. Als er maar oprechte belangstelling is, als er maar met medegevoel voor hen wordt gezorgd. Wanneer men, zover dit mogelijk is, maar rekening houdt met persoonlijke noden en wensen binnen de grenzen van bescheidenheid.

Welnu, de scheepsruimen ... Ik verzeker u, het zijn primitieve woningen in de winter. Maar zij zijn er behoorlijk warm, en sober gevoed, zij zijn er onder elkaar, tevreden. Dit heeft het persoonlijk overleg de autoriteiten geleerd, en dienovereenkomstig is er nu ook beschikt. De vraag is nu maar of er voldoende geschikte personen zijn, die zich zelf van deze interne verhoudingen betrouwbaar op de hoogte kunnen stellen, in al die wijd verspreide, ook kleinere centra, om de regering ten beste te adviseren.

Parijs, 15 december. Officieel bericht van 11 uur 's avond:

In België zijn de Franse en Belgische troepen van Nieuwpoort uit opgerukt. Zij hebben de kuststreek ten westen van Lombardsijde en de hoeve van Sint Joris (bij Nieuwpoort) bezet.

Ten zuiden van Ieper hebben wij een aanval gedaan in de richting van Klein Zillebeke (zuidoostelijk van Ieper) en 500 meter terrein gewonnen.

Londen, 16 december. Aan de Daily Chronicle is gisteren uit Duinkerken geseind:

Het verliezencijfer over de drie laatste dagen, dat er bij Ieper gevochten is, was 24.000. Een verwoede aanval van de Duitsers werd afgeslagen, waarop een voorwaartse beweging van de bondgenoten volgde.

Londen, 16 december. Aan de Daily Chronicle werd gisteren uit Duinkerken nog het volgende geseind:

Men zegt nu op grond van een zeer gezaghebbend oordeel, dat de weg naar Roeselare vrij is. Die stad is in de afgelopen nacht nog niet veroverd, doch een stevige wig is op dit punt in de vijandelijke linie gedreven.

Londen, 16 december. Aan de Daily Chronicle werd gisteren uit Duinkerken gemeld: De Duitsers hebben hun aanval op Ieper geopend met een buitengewone beschieting van Sint Eloi (ten zuiden van Ieper). De bondgenoten rukten voorwaarts onder dekking der zware kanonnen en ontmoetten een wanhopige tegenstand in het dorp Moorslede aan de spoorweg tussen Ieper en Roeselare. Hier openden de Duitsers een verschrikkelijk vuur uit gepantserde wagens, waarvoor de bondgenoten terug moesten trekken en hun troepen opnieuw opstellen. De Duitsers rukten voort tot in de buurt van Zonnebeke (tussen Moorslede en Ieper), waar het land bebost is. De bondgenoten, die op de heuvels van Geluvelde geposteerd waren, brachten hen tot staan, rukten toen zelf vooruit en bereikten Moorslede, waar het station van tevoren door de bondgenoten beschoten was met granaten. De vijand was niet in staat Moorslede bezet te houden en trok terug. Andere aanvallen van Duitsers, op Poelkapelle, Passendale, Langemark, en Bikschote hadden nergens resultaat.

Berlijn, 16 december. Ambtelijke mededeling van hedenochtend uit het grote hoofdkwartier:

In het westen heeft de vijand opnieuw beproefd over Nieuwpoort vooruit te komen. Deze poging werd gesteund door het geschutvuur van zijn schepen. Dit vuur had echter geen uitwerking.

De aanval werd afgeslagen. Vierhonderd vijftig Fransen werden gevangen genomen.

Antwerpen.

Men deelt ons mede:

Te Antwerpen is een kennisgeving aangeplakt, waarin medegedeeld wordt, dat, indien de bewoners van gesloten huizen niet spoedig

terugkeren, die huizen door de Duitsers in gebruik zullen genomen worden.

In België.

De correspondent van De Tijd te Sluis meldt op 15 dezer:

De eigenaardige troepenbewegingen der Duitsers houden aan en niet minder hun geheimzinnigheid. Voortdurend vertrekken nieuwe troepenmassa's naar het front aan de IJzer en bij Ieper. Het zijn manschappen, die als vrijwilliger geoefend zijn en nu voor het eerst de strijd ingaan, meest jongelieden van 17 tot 19 jaar en voor het overige oude mannen. Zaterdag kwamen te Brugge een 100 cavaleristen aan, die onmiddellijk werden doorgezonden naar Damme, tussen Brugge en de Hollandse grenzen, ter plaatse, waar de verschillende kanalen elkaar kruisen. De volgende dag arriveerden er te Brugge een 1500 man infanterie, die eveneens naar dezelfde plaats werden gezonden, zodat de tweede verdedigingslinie Zeebrugge, Dudzele, Damme, Gent nu zeer versterkt is, terwijl de troepen er doorgaan met loopgraven te maken.

Als men de activiteit ziet, welke de Duitsers aan deze linie tonen, dan zou men haast gaan menen, dat zij een aanstaand echec aan de IJzer niet onmogelijk achten, wat overeen stemt met de verschillende kleinere vorderingen, die de bondgenoten de laatste weken hebben weten te behalen. Mogelijk ook beproeven de Duitsers juist heden een nieuwe grote aanval in de streek Diksmuide, Roeselare en Kortrijk. Vanavond zijn daar hevige gevechten begonnen, die op het ogenblik met onbesliste uitslag voortduren. Slechts het bombardement van Zeebrugge evenaarde het gedonder van het geschut, dat ook te Sluis op het ogenblik gehoord wordt.

Uit Havre op 12 dezer aan De Tijd:

Het artillerieduel is in gang en boven leper wordt er met hardnekkigheid gestreden. Dat het er warm toegaat, begrijpt men als men weet, dat de Duitsers hun meest verrekend geschut in stelling hebben gebracht. Zover reikte dit lood, dat enige bommen in Veurne terecht kwamen.

Weliswaar richtten deze projectielen niet veel schade aan, doch het was een waarschuwing voor de bondgenoten het geschut, dat oorzaak was van die onaangename stoornis in het hoofdkwartier, tot zwijgen te brengen.

Na enige goed voorbereide aanvallen is zulks dan ook gelukt. Na de 10^e vielen er dan ook geen bommen meer te Veurne. Daaruit alleen reeds is op te maken, dat de vijand het vuur uit die richting moest strijken. Nabij Atrecht is ook regelmatig de artillerie aan het woord. Vliegers van beide partijen doen steeds verkenningen. Gewoonlijk is het zich in de lucht bewegen van die machines een voorteken van geschutsaanvallen.

De oorlogstoestand.

In Frankrijk en België waren de Duitsers, sedert de wederzijdse fronten tot stilstand waren gekomen, toch de aanvallers gebleven, voor zover daar bij zo'n toestand van stilstand sprake van is. De bondgenoten bleven over het algemeen defensief, zij het ook meermalen met tegenaanvallen.

Reeds een week of twee geleden hebben wij er op gewezen, dat dit langzamerhand anders begon te worden. De bondgenoten namen meer en meer op verschillende punten het initiatief tot de aanval, terwijl de Duitsers zich meer uitsluitend tot de verdediging bepaalden. In de berichten van hedenochtend komt duidelijk uit hoe zo langzamerhand de rollen zijn omgekeerd. De Duitsers melden ons

verschillende aanvallen die zij afsloegen. Nu kan het zijn dat een aanval als afgeslagen kan worden beschouwd, en toch de aanvaller enig terrein heeft gewonnen. Dit laatste is het geval bij Ieper, naar de Fransen ons melden.

Thans schijnt dus het tijdperk voor de bondgenoten aangebroken, waarin zij niet een loopgraaf of een dorp bij de IJzer of bij Reims moeten heroveren, maar de oorlog op Duitse grond moeten verplaatsen. Want zoals de Times terecht heeft opgemerkt, dat is het doel wat zij moeten bereiken, willen zij de vrede kunnen voorschrijven.

Dat zij op het ogenblik daartoe de kracht hebben is nog niet gebleken. Maar misschien blijft de boven beschreven toestand nog geruime tijd duren en krijgen zij intussen de daartoe benodigde kracht. Hoe lang die toestand duurt zal afhangen van hetgeen er in het oosten gebeurt.

De dood van Ieper.

In een door het Berliner Tageblatt overgenomen brief van een Duitse officier lezen wij het volgende:

Wij hebben grote verliezen geleden aan manschappen, maar ook aan onderofficieren en officieren. Het hart krimpt ineen bij de herinnering aan al die goede kameraden, waarmee je zo dikwijls vrolijk bezig bent geweest. De lijkens van de gesneuvelden konden soms pas dagen, een enkele maal zelfs slechts twaalf dagen na het gevecht begraven worden. In welk een toestand ze zich bevonden, kun je je voorstellen. Maar de vijand liet ons geen tijd en geen rust om de doden te verzamelen. De eerste luitenant S. met wie wij nog in het mooie Kortrijk onbezorgd samen geweest waren en luitenant W. zijn veertien dagen geleden gesneuveld. Men heeft hen pas

enkele dagen geleden in een bosje gevonden, geheel in ontbinding ... De oogst, die de dood bij ons en bij onze tegenstanders gehouden heeft, wekt de herinnering aan de tijd van verschrikking, die indertijd leper en zijn omtrek vijf eeuwen geleden beleefd heeft, toen de pest de inwoners van drieduizend zielen op een tiende deed slinken. De "dood van leper" heeft toen zo verschrikkelijk huis gehouden, dat hij nu nog in de Belgische en Hollandse Nederlanden in het spraakgebruik voortleeft. Als een van de vluchtelingen, die wij hier op de wegen tegen gekomen zijn, er heel ellendig uitzag, heb ik dikwijls een van de inwoners horen zeggen: "Hij ziet er uit als de dood van leper". En nu maait de dood sedert bijna twee maanden weer rondom die heerlijk mooie stad. En over weer vijfhonderd jaar zullen ze in Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Limburg en Holland nog altijd van de dood van leper spreken; en dan zal men niet meer de dood van 1350, maar die van 1914 bedoelen.

Maar ondanks die vreselijke dood houden wij vol, en ik moet met het oog op het vele werk, dat wij infanteristen verricht hebben en dat ons nog te wachten staat, aan de woorden in één van onze dienstvoorschriften denken: "De infanterie is het voornaamste wapen, samen met de artillerie krijgt zij door haar vuur de vijand eronder. Zij alleen breekt zijn laatste verzet. Zij draagt de voornaamste last van de strijd en brengt de grootste offers. Maar hun loon is dan ook de grootste roem ..."

Het Engelse leger is bij Bergen verzameld en de legers van generaals Ruffey en Langle de Cary Belgisch Luxemburg binnen, waar ze echter zeer spoedig met grote verliezen tot staan gebracht werden. Met openhartigheid spreekt het rapport van gebreken in de opleiding en onvolkomenheden in de uitvoering der bevelen bij sommige korpsen.

De tegenslag van deze legers heeft ten gevolge, dat de rechter vleugel van generaal Lanzerac, die tussen Samber en Maas in verband

met het Engelse leger optreedt, zodanig in het gedrang komt, dat hij in plaats van voorwaarts te gaan op de lijn Givet-Beaumont, terugtrekt.

De Engelsen worden bij le Cateau en Landrécies aangevallen en tot de terugtocht genoodzaakt. Het was het eerste Duitse leger onder von Kluck, dat op 20 augustus nog te Brussel, met flinke dagmarsen was opgerukt en nu trachtte de uiterste westelijke vleugel te omvatten. Die vleugel was thans reeds enigszins omgebogen en vond daarbij steun aan de Samber. De strategische omvatting was ingeleid, doch om tot een grote uitkomst te leiden, met noodlottige gevolgen ook voor de andere legers, had de druk nog meer van het westen moeten komen en het Engelse leger meer in oostelijke richting teruggeworpen moeten worden. Daartoe zou echter von Kluck's leger nog grotere marsen gedaan moeten hebben en nu was reeds het uiterste van de troepen gevegd.

In dat licht bezien rijst de vraag of het met het oog op de strategische gevolgen, wel voor de Duitsers zo'n groot voordeel is geweest, dat de legers van von Bülow en von Hausen (later von Einem) tegen de Frans-Belgische troepen tussen Samber en Maas zo snel succes hadden. Had de overwinning zich daar wat langer laten wachten, dan zouden de Fransen er niet spoedig toe gekomen zijn hun stellingen op te geven, de Engelsen zouden waarschijnlijk niet op St. Quentin, maar meer naar het oosten zijn teruggetrokken en er zou tijd gewonnen zijn om de omvatting verder uit te strekken. Deze zou bij een latere overwinning, ook tegenover de Engelsen, met sterker druk vanuit westelijke richting, grotere gevolgen hebben gehad.

Door het succes tussen Samber en Maas opent zich voor de Duitsers het uitzicht om de linkervleugel der geallieerden, het leger van Lanzerac en het Engelse leger, van de overige strijdmacht af te snijden. De Franse legerleiding ziet in, dat een standhouden in de

aldus ontstane moeilijke omstandigheden, bij verdere tegenslag de meest noodlottige gevolgen zal hebben: onder de drang der gebeurtenissen wordt het moeilijke besluit tot een algemene terugtocht genomen. Een strategische terugtocht, die echter rijk is aan tactisch-offensieve bewegingen en waarbij voortdurend de mogelijkheid in het oog wordt gehouden om weer met de gehele strijdmacht tot de tegenaanval, het strategische offensief, over te gaan. Een nieuw leger, dat van generaal Manoury, hetwelk zich in de laatste dagen van augustus bij Amiens moet verzamelen, kan daarbij een grote rol spelen.

Van Franse zijde.

Het Franse gezantschap deelt omtrent de krijgsverrichtingen heden het volgende mede:

Ten zuiden van Ieper zijn wij vooruit gegaan doordat wij, na verbitterde gevechten, een zeker aantal loopgraven hebben bezet die in de eerste gevechtlinie der Duitsers gelegen waren. Op hun beurt hebben Engelse troepen op schitterende wijze een bos ten westen van Wijtschate stormenderhand ingenomen.

De Daily Chronicle over de Belgische vluchtelingen.

De bekende Engelse schrijver en journalist Philip Gibbs heeft het in de Daily Chronicle (van 15 dezer) over de Belgische vluchtelingen in ons land. Zijn artikel is gedagtekend uit Bergen-op-Zoom op 11 dezer.

Hij heeft in de oorlog al heel wat beleefd, zegt hij, maar wat hij die dag en de dag tevoren had gezien in Amsterdam, Roosendaal en Bergen-op-Zoom, was erger.

De Nederlanders hebben voor de vluchtelingen hun best gedaan, maar zij waren tegen die vloedgolf van ellende niet opgewassen. Er

zijn, naar schatting, een miljoen Belgen in het land geweest; 600.000 hebben er verscheidene weken doorgebracht, er zijn er tenminste nog 300.000. En die moeten alles hebben: voeding, kleding, huisvesting. Dat kan Nederland hun niet geven, meent Gibbs, en nu moet Engeland het helpen, zover het dat kan, “zonder de trots van het Nederlandse volk te kwetsen of de eer van een onzijdig land te na te komen.”

Hij beschrijft het kamp te Bergen-op-Zoom, waar 3000 mannen, vrouwen en kinderen in tenten zijn ondergebracht (er worden nu houten loodsen voor hen getimmerd). De schrijver heeft het kamp bezocht en kreeg een diep mistroostige indruk van al die zwijgende mensen. Hij hoorde geen gelach, geen gezang, geen opgewekt gesprek.

Van een Belgisch matroos, die Engels sprak, vernam hij allerlei. Het niets doen is het ergste, zegde hij. Als hij maar naar Engeland kon, om daar wat werk te vinden. De mensen klagen over het algemeen niet. Een schipbreukeling is al blij, dat hij een plank heeft om boven water te blijven. Ze zien in dat ze hun leven aan de Hollanders te danken hebben, die hun te eten en een dak boven het hoofd geven. Het eten kon alleen wat meer zijn: brood en koffie 's ochtends, soep 's middags en 's avonds weer brood en koffie, is voor velen niet genoeg. En dan de verveling! Kaartspelen is het enige dat wat afwisseling geeft. Maar dat de hele dag te doen, en dagen aaneen!

Toen het bekend werd, dat er een Engelsman in het kamp was, kwamen vele mannen toegelopen en allen gaven te kennen, dat ze naar Engeland wilden en daar werk hoopten te vinden. Dat willen ze allen, zegde de zeeman. De Hollanders zijn heel vriendelijk, maar het is hier een hondenleven. En dan, vervolgde hij, we kunnen ons niet verschonen. We zitten onder het ongedierte. Er zijn niet genoeg kleren en ondergoed. Wij zijn met te velen.

De schrijver eindigt met nog eens te zeggen dat de Nederlanders doen wat ze kunnen, maar ze kunnen niet genoeg. De regering kon, vanwege de onzijdigheid, meent hij, geen geld van de Engelse regering aannemen, maar het Engelse volk moet geld en vooral kleren aan de comités zenden. De Engelsen moeten helpen, zegt Gibbs, want die Belgen zijn in de ellende door onze belofte dat wij ze zouden redden.

Het Deense Rode Kruis heeft een ambulance naar Calais gezonden om het Belgische Rode Kruis behulpzaam te zijn. Een tweede ambulance zal binnenkort van Kopenhagen vertrekken. De chirurg Tscherning, de huidarts Eduard Ehlers en dr. Johanson staan aan het hoofd van het organisatiecomité.

Men meldt ons uit Terneuzen:

De Engelse tweedekker, die maandag nabij Breskens geland is, was te Duinkerken met 6 bommen aan boord opgestegen. De vlieger was van zins Duitse duikboten in de haven van Zeebrugge te vernielen. Omtrent de uitwerking, die de geworpen bommen hadden, is niets bekend. De vlieger schijnt geen kans gezien te hebben weer op Frans gebied te komen.